नेपाली र तामाङ भाषाका पदसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ
पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
सुमित्रादेवी तामाङ
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर,
२०६४

मन्तव्य

प्रस्तुत नेपाली र तामाङ भाषाका पदसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र सुमित्रादेवी तामाङले मेरा निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । शोधार्थीले मेहनतसाथ तयार गरेको यो शोधकार्य सन्तोषजनक भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

मिति : २०६४/०४/२१

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायका छात्रा श्री सुमित्रादेवी तामाङले स्नातकोत्तर (एम्.ए.) तहको नेपाली विषयको दसौँ पत्रको आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पार्नुभएको **नेपाली र तामाङ भाषाका पदसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति :

१. प्रा. घनश्याम उपाध्याय (निमित्त विभागीय प्रमुख) ....

२. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम (शोधनिर्देशक) ....

३. डा. गोविन्द तुम्बाहाङ्ग (बाह्य परीक्षक) ....

मिति : २०६४/४/३१

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत **नेपाली र तामाङ भाषाका पदसङ्गतिको व्यतिरेकी अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमको कुशल निर्देशनमा त्रिभुवन विश्वविद्याय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौँ पत्रको प्रयोजनार्थ तयार पारेकी हुँ । यसको तयारीको क्रममा आएका समस्या र बाधाहरूको निराकरण गर्न अति व्यस्तताका वाबजुद पनि अमूल्य समय प्रदान गरी सुझाव, प्रेरणा र हौसला दिँदै उत्तरदायित्त्वपूर्ण निर्देशन गर्नुहुने श्रद्धेय शोधनिर्देशकप्रति म पूर्णतः आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्न सुअवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुखज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । साथै यस शोधपत्रको शीर्षक चयनमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने अदरणीय गुरु सह-प्रा. केशव सुवेदीलाई पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि आवश्यक सामग्रीहरू उपलब्ध गर्नुका साथै सम्बन्धित भाषाका बारेमा जानकारी प्रदान गर्नुहुने श्री अमृत योञ्जन र अजितमान तामाङप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी शोधकार्यमा उपयोगी हुने सामग्रीहरू उपलब्ध गराइदिनुहुने भिक्षु नरवाङ तामाङ, आदरणीय काका बाबु घिसिङ, नेपाल तामाङ घेदुङका केन्द्रीय सदस्य बुद्धिमान सिङ्तान र नेपाल तामाङ विद्यार्थी घेदुङका अध्यक्ष विजयसिंह लोप्चनप्रति पनि म उत्तिकै आभारी छु ।

यस शोधपत्र लेखनका लागि झन्झट नमानीकन पटक-पटक तामाङ भाषाका बारेमा जानकरी प्रदान गर्नुहुने श्री राजेन्द्र थोकर र कृष्ण थिङप्रति म सदा ऋणी छु । यसैगरी यस शोधपत्र तयार पार्नका लागि सँधै झक्झक्याइरहने साथीहरू रीता राई र विमला थापा र मलाई उच्चशिक्षा प्राप्तिका लागि सुअवसर प्रदान गरी सँधै अध्ययनका लागि प्रेरणा र प्रोत्साहन दिंदै यहाँसम्म ल्याइपुऱ्याउनुहुने ममतामयी आमा, बुबा र परिवारका अन्य सदस्यहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । साथै यस शोधपत्रलेखनका लागि आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराइदिने **नेपाल आदिवासी जनजाति राष्ट्रिय उत्थान प्रतिष्ठान**प्रति म सदा आभारी रहनेछु ।

यस शोधपत्रलाई छोटो समयमै टङ्कन गरी सहयोग पुऱ्याउनुहुने श्री राम राई र भीम घिसिङ र शुद्धाशुद्धी हेरिदिनुहुने श्री किरण राईज्यूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

....

शोधार्थी

सुमित्रादेवी तामाङ

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

शैक्षिक सत्र २०६१/०६३

विषयसूची

क्र.सं	विषय	पृष्ठ.सं.
	अध्याय एक	
	शोधपरिचय	
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२.	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्याकथन	१
१.५	उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	अध्ययनको औचित्य, उपयोगिता र महत्त्व	२
१.८	शोधविधि	६
१.९	शोधकार्यको सीमा	६
१.१०.	शोधपत्रको रूपरेखा	६
	अध्याय दुई	
	नेपालको भाषिक स्थिति र तामाङ भाषा	
२.	विषयप्रवेश	७
२.१	नेपालको भाषिक स्थिति र तामाङ भाषा	७
२.२	नेपालमा बोलिने पाँच परिवारका भाषा	८
२.२.१	एकल भाषापरिवार	८
२.२.२	द्रविड भाषापरिवार	८
२.२.३	आग्नेय भाषापरिवार	८
२.२.४	भारोपेली भाषापरिवार	९
२.२.५	भोट-बर्मेली भाषापरिवार	९
२.३	तामाङ जाति, भाषा र तिनको बसोबास	१३
२.३.१	तामाङ शब्दको व्युत्पत्ति	१३
२.३.२	तामाङहरूको बसोबास र मूल भाषिक क्षेत्र	१४
२.४	सारांश	१४

अध्याय तीन

पदसङ्तिको परिभाषा र प्रकार

३.	पदसङ्तिको परिभाषा	१५

३.१	पदसङ्गतिको प्रकार	१६

३.२	सारांश	१९

अध्याय चार

लिङ्ग, वचन र आदरमा नामको सङ्गति

४.	पृष्ठभूमि	२१

४.१	नाम	२१

४.२	नामको बनोट	२२

४.२.१ स्वतन्त्र नाम	२२

४.२.२ व्युत्पन्न नाम	२३

४.३	विभिन्न वचनमा नामपदको लिङ्गसङ्गति	२५

४.३.१ एकवचनमा नामपदको लिङ्गसङ्गति	२५

४.३.२ बहुवचनमा लिङ्गसङ्गति	२६

४.४	विभिन्न आदरार्थीमा नामपदको लिङ्गसङ्गति	२७

४.४.१ सामान्य आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति	२८

४.४.२ उच्च आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति	२९

४.४.३ अतिउच्च आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति	२९

४.४.४ विशिष्ट आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति	३०

४.५	विभिन्न लिङ्गमा नामपदको वचनसङ्गति	३०

४.५.१ पुलिङ्गमा वचनसङ्गति	३१

४.५.२ स्त्रीलिङ्गमा वचनसङ्गति	३२

४.६	विभिन्न आदरार्थीमा नामपदको वचनसङ्गति	३३

४.६.२ उच्च आदरार्थीमा वचनसङ्गति	३४

४.६.३ अतिउच्च आदरार्थीमा वचनसङ्गति	३५

४.६.४	वशिष्ट

आदरार्थीमा वचनसङ्गति	३५

४.७ विभिन्न लिङ्गमा नामपदको आदरसङ्गति ३६
४.७.१ पुलिङ्गमा आदरसङ्गति ३६
४.७.२ स्त्रीलिङ्गमा आदरासङ्गति ३७
४.८ विभिन्न वचनमा नामपदको आदरसङ्गति ३८
४.८.१ एकवचनमा आदरसङ्गति ३८
४.८.२ बहुवचनमा आदरसङ्गति ३८
४.९ सारांश ३९

अध्याय पाँच

लिङ्ग, वचन, पुरूष र आदरमा सर्वनामको सङ्गति

५. पृष्ठभूमि ४२
५.१. सर्वनाम ४२
५.२ सर्वनामको बनोट ४३
५.२.१ स्वतन्त्र सर्वनाम ४३
५.२.२ व्युत्पन्न सर्वनाम ४३
५.३ विभिन्न वचनमा सर्वनामको लिङ्गसङ्गति ४५
५.३.१ एकवचनमा लिङ्गसङ्गति ४५
५.३.२ बहुवचनमा लिङ्गसङ्गति ४५
५.४ विभिन्न पुरुषमा सर्वनामको लिङ्गसङ्गति ४६
५.४.१ प्रथम पुरुषमा लिङ्गसङ्गति ४६
५.४.२ द्वितीयपुरुषमा लिङ्गसङ्गति ४६
५.४.३ तृतीयपुरुषमा लिङ्गसङ्गति ४७
५.५ विभिन्न आदरमा सर्वनामको लिङ्गसङ्गति ४८
५.६ विभिन्न लिङ्गमा सर्वनामको वचनसङ्गति ४८
५.६.१ पुलिङ्गमा वचनसङ्गति ४८
५.६.२ स्त्रीलिङ्गमा वचनसङ्गति ५०
५.७ विभिन्न पुरुषमा सर्वनामको वचनसङ्गति ५०
५.७.१ प्रथमपुरुषमा वचनसङ्गति ५०

५.७.२ द्वितीयपुरुषमा वचनसङ्गति ५१
५.७.३ तृतीयपुरुषमा वचनसङ्गति ५१
५.८ विभिन्न आदरमा सर्वनामको वचनसङ्गति ५२
५.८.१ सामान्य आदरार्थीमा वचनसङ्गति ५२
५.८.२ उच्च आदरार्थीमा वचनसङ्गति ५३
५.८.३ अतिउच्च आदरार्थीमा वचनसङ्गति ५३
५.८.४ विशिष्ट आदरार्थीमा वचनसङ्गति ५४
५.९ विभिन्न लिङ्गमा सर्वनामको पुरुषसङ्गति ५४
५.९.१ पुलिङ्गमा पुरुषसङ्गति ५४
५.९.२ स्त्रीलिङ्गमा पुरुषसङ्गति ५५
५.१० विभिन्न वचनमा सर्वनामको पुरुषसङ्गति ५६
५.१०.१एकवचनमा पुरुषसङ्गति ५६
५.१०.२बहुवचनमा पुरुषसङ्गति ५६
५.११ विभिन्न आदरमा सर्वनामको पुरुषसङ्गति ५७
५.११.१ सामान्य आदरार्थीमा पुरुषसङ्गति ५७
५.११.२ उच्च आदरार्थीमा पुरुषसङ्गति ५८
५.११.३ अतिउच्च आदरार्थीमा पुरुषसङ्गति ५८
५.११.४ विशिष्ट
आदरार्थीमा पुरुषसङ्गति ५८
५.१३ विभिन्न वचनमा सर्वनामको आदरसङ्गति ६०
५.१३.१ एकवचनमा आदरसङ्गति ६०
५.१३.२ बहुवचनमा आदरसङ्गति ६०
५.१४ विभिन्न पुरुषमा सर्वनामको आदरसङ्गति ६१
५.१४.१
प्रथमपुरुषमा आदरसङ्गति ६१
५.१४.२
द्वितीयपुरुषमा आदरसङ्गति ६२
५.१४.३तृतीयपुरुषमा आदरसङ्गति ६२

५.१५ सारांश ६३

अध्याय छ

लिङ्ग, वचन र आदरमा विशेषणको सङ्गति

६. पृष्ठभूमि ६७

६.१ विशेषण ६७

६.२ विशेषणको बनोट ६७

६.२.१ मूल विशेषण ६७

६.२.२ व्युत्पन्न विशेषण ६८

६.३ विभिन्न वचनमा विशेषणको लिङ्गसङ्गति ६९

६.३.१ एकवचनमा लिङ्गसङ्गति ७०

६.३.२ बहुवचनमा लिङ्गसङ्गति ७१

६.४ विभिन्न आदरार्थीमा विशेषणको लिङ्गसङ्गति ७१

६.४.१ सामान्य आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति ७१

६.४.२ उच्च आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति ७२

६.४.३ अतिउच्च आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति ७३

६.४.४ विशिष्ट आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति ७३

६.५ विभिन्न लिङ्गमा विशेषणको वचनसङ्गति ७३

६.५.१ पुलिङ्गमा वचनसङ्गति ७३

६.५.२ स्त्रीलिङ्गमा वचनसङ्गति ७४

६.६ विभिन्न आदरार्थीमा विशेषणको वचनसङ्गति ७४

६.६.१ सामान्य आदरार्थीमा वचनसङ्गति ७४

६.७ विभिन्न लिङ्गमा विशेषणको आदरसङ्गति ७५

६.७.१ पुलिङ्गमा आदरसङ्गति ७५

६.७.२ स्त्रीलिङ्गमा आदरसङ्गति ७६

६.८ विभिन्न वचनमा विशेषणको आदरसङ्गति ७६

६.८.१ एकवचनमा आदरसङ्गति ७६

६.८.२ बहुवचनमा आदरसङ्गति ७७

६.९ सारांश ७८

अध्याय सात

लिङ्ग, वचन, पुरूष र आदरमा क्रियाको सङ्गति

७.	पृष्ठभूमि	८०
७.१	क्रिया	८०
७.२	क्रियाको बनोट	८१
७.२.१	मूल आधारपद	८१
७.२.२	समस्त आधारपद	८१
७.३	विभिन्न वचनमा क्रियापदको लिङ्गसङ्गति	८२
७.३.१	एकवचनमा लिङ्गसङ्गति	८३
७.३.२	बहुबचनमा लिङ्गसङ्गति	८३
७.४	विभिन्न पुरुषमा क्रियापदको लिङ्गसङ्गति	८४
७.४.१	प्रथमपुरुषमा लिङ्गसङ्गति	८४
७.४.२	द्वितीयपुरुषमा लिङ्गसङ्गति	८४
७.४.३	तृतीयपुरुषमा लिङ्गसङ्गति	८४
७.५	विभिन्न आदरमा क्रियापदको लिङ्गसङ्गति	८५
७.५.१	सामान्य आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति	८५
७.५.२	अतिउच्च आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति	८६
७.५.३	विशिष्ट आदरार्थीमा लिङ्गसङ्गति	८६
७.६	विभिन्न लिङ्गमा क्रियापदको वचनसङ्गति	८७
७.६.१	पुलिङ्गमा वचनसङ्गति	८७
७.६.२	स्त्रीलिङ्गमा वचनसङ्गति	८८
७.७	विभिन्न आदरार्थीमा क्रियाकपदको वचनसङ्गति	८८
७.७.१	सामान्य आदरार्थीमा वचनसङ्गति	८८
७.७.२	उच्च आदरार्थीमा वचनसङ्गति	८९
७.७.३	अतिउच्च आदरार्थीमा वचनसङ्गति	८९
७.७.४	विशिष्ट आदरार्थीमा वचनसङ्गति	८९
७.८	विभिन्न लिङ्गमा क्रियापदको पुरुषसङ्गति	९०

७.८.१ पुलिङ्गमा पुरुषसङ्गति ९०
७.८.२ स्त्रीलिङ्गमा पुरुषसङ्गति ९१
७.९ विभिन्न वचनमा क्रियापदको पुरुषसङ्गति ९१
७.९.१ एकवचनमा पुरुषसङ्गति ९१
७.९.२ बहुवचनमा पुरुषसङ्गति ९२
७.१० विभिन्न आदरमा क्रियापदको पुरुषसङ्गति ९२
७.१०.१सामान्य आदरार्थीमा पुरुषसङ्गति ९२
७.१०.२उच्च आदरार्थीमा पुरुषसङ्गति ९३
७.१०.३अतिउच्च आदरार्थीमा पुरुषसङ्गति ९३
७.१०.४
विशिष्ट आदरार्थीमा पुरुषसङ्गति ९४
७.११ विभिन्न लिङ्गमा क्रियापदको आदरसङ्गति ९४
७.११.१ पुलिङ्गमा आदरसङ्गति ९४
७.११.२ स्त्रीलिङ्गमा आदरसङ्गति ९५
७.१२ विभिन्न वचनमा क्रियापदको आदरसङ्गति ९६
७.१२.१ एकवचनमा आदरसङ्गति ९६
७.१२.२ बहुवचनमा आदरसङ्गति ९६
७.१३ विभिन्न पुरुषमा क्रियापदको आदरसङ्गति ९७
७.१३.१ प्रथमपुरुषमा आदरसङ्गति ९७
७.१३.२ द्वितीय पुरुषमा आदरसङ्गति ९७
७.१३.३ तृतीय पुरुषमा आदरसङ्गति ९८
१४. सारांश ९९

अध्याय आठ

उपसंहार १०२-१०६
सन्दर्भ सामग्रीसूची

सङ्क्षेपीकरण

अ.उ.आ.प्र.	-	अतिउच्च आदरार्थी प्रत्यय
उ.आ.प्र.	-	उच्च आदरार्थी प्रत्यय
अपा.का.	-	अपदान कारक
उ.आ.उ.स.	-	उच्च आदरार्थी उपसर्ग
उ.लि.ना	-	उभयलिङ्गी नाम
क.का.	-	कर्ता कारक
कर्म ना.प.	-	कर्मवाची नाम पद
क.प.	-	कर्तापद
कर्म प.	-	कर्मपद
क्रि.	-	क्रिया
दू.वा.उ.स.	-	दूरवाची उपसर्ग
दो.आ.प.	-	दोस्रो आधारपद
धा.	-	धातु
ना.	-	नाम
नि.क्रि.	-	निर्मित क्रिया
ने.क्रि.आ.प.	-	नेपाली क्रिया आधारपद
प.आ.प.	-	पहिलो आधारपद
पु.वा.प्र.	-	पुरुषवाची प्रत्यय
पू.भू.प्र.	-	पूर्ण भूतकालिक प्रत्यय
प्र.	-	प्रत्यय
ब.व.प्र.	-	बहुवचन प्रत्यय
भू.प्र.	-	भूतकालिक प्रत्यय
व्यु.	-	व्युत्पन्न
व्यु.ना.	-	व्युत्पन्न नाम
वि.आ.उ.स.	-	विशिष्ट आदरार्थी उपसर्ग
स.का.	-	सम्बन्धकारक
स.वा.	-	सम्बन्धवाचक
सर्वना.	-	सर्वनाम
स्व.	-	स्वतन्त्र
स्त्री.	-	स्त्रीलिङ्ग
स्त्री.लि.प्र.	-	स्त्रीलिङ्गी प्रत्यय
स्त्री.वा.प्र	-	स्त्रीवाची प्रत्यय
सं.भ.प्र.	-	संभावना भविष्यत्कालीन प्रत्यय
सु.दू.वा.उ.स.	-	सुदूरवाची उपसर्ग